

GEFAD / GUJGEF 32 (2): 459-477 (2012)

Kariyer Kararsızlığı ile Mesleki Karar Verme Öz Yetkinlik ve Kontrol Odağı Arasındaki İlişkiler

Relationships between Career Indecision Career Decision Making Self Efficacy and Locus of Control

Kemal ÖZTEMEL

Gazi Üniversitesi, Teknik Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara/TÜRKİYE,
oztemel@gazi.edu.tr

ÖZ

Bu araştırmanın amacı kariyer karar verme öz yetkinlik ve kontrol odağının lise öğrencilerinin kariyer kararsızlıklarını yordayıp yordamadığını incelemek ve kariyer kararsızlıklarını cinsiyet, okul türü, karar durumu ve SED'e göre karşılaştırmaktır. Araştırma grubu 282 (168 kız, 114 erkek) lise öğrencisinden oluşmaktadır. Öğrencilerin yaşları 14-18 arasında değişmektedir. Araştırma verileri, Mesleki Karar Envanteri (MKE), Mesleki Karar Verme Yetkinlik Ölçeği (MKVYÖ), Kontrol Odağı Ölçeği (KOO) ve Kişisel Bilgi Formu kullanılarak toplanmıştır. Verileri analiz etmek için doğrusal çoklu regresyon analizi, t testi ve ANOVA kullanılmıştır. Araştırmada çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre kariyer karar verme öz yetkinlik ve kontrol odağı, kariyer kararsızlığına ilişkin toplam varyansın % 32'sini açıklamıştır. Kariyer karar verme öz yetkinliği tek başına kariyer kararsızlığının anlamlı yordayıcısı olarak bulunmuştur. Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden, meslek ve teknik liseye devam öğrencilerin genel liseye devam eden öğrencilerden, kariyer kararı vermemiş öğrencilerin verenlerden ve SED'i düşük algılayanların orta ve yüksek algılayanlarından kariyer kararsızlığı puan ortalamaları anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kariyer kararsızlığı, Kariyer karar verme öz yetkinliği, Kontrol odağı, Karar durumu, Lise öğrencileri.

ABSTRACT

The purposes of this study is to examine whether career decision making self efficacy and locus of control predict high school students' career indecision or not, and to compare career indecision of high school student according to gender, school type, decision status and perceived social-economic status. The study group consisted of 282 (168 girls and 114 boys) students in high schools. The Students' ages ranged from 14-18. Career Decision Scale, Career Decision Making Self-efficacy Scale, Locus of Control Scale and Personal Information Form are used to collect data. Multiple regression analysis, t test and ANOVA are used to analyze data. According to

result of multiple regression analysis career decision making self efficacy and locus of control accounted for a significant proportion of the variance (32 %) of the career indecision scores of the students. The career decision making self efficacy is powerful predictor of the career indecision. It is found that there are significant differences in career indecision of the students according to gender, school type, decision status, and perceived social-economic status.

Keywords: Career indecision, Career decision making self efficacy, Locus of control, Decision status, High school student.

GİRİŞ

Meslek seçimi, bireyin yaşam kariyerini planlamada önemle üzerinde durulması gereken konuların başında gelmektedir. Çünkü bireyin kariyer seçimi yaşam tercihlerine uygun yapılmazsa daha sonraki dönemlerde uygunsuzluğun ortaya çıkaracağı muhtemel sonuçlar, bireyin yaşam kariyerini doğrudan etkileyecektir. Bireyin yaşamını doğrudan etkileyecek böylesine önemli bir kararı vermek birey için son derece zor ve karmaşıktır. Kariyer seçim sürecinin karmaşıklığı ve bireyin kişisel özellikleri ile mesleğin özelliklerini uzlaştırma gerektirmesi, kariyer karar verme sürecini zorlaştırmaktadır.

Kariyer karar verme, meslek psikolojisinde temel araştırma konularından birisi haline gelmiştir (Betz, 1992; Tinsley, 1992). İnsanlar yaşamlarıyla ilgili her gün birçok kararlar verirler. Kariyer ile ilgili kararlar da insanların vermek zorunda olduğu kararlar arasında yer almaktadır (Gati ve Asher, 2001; Gati ve Tal, 2008). Bazı insanlar bu tür kararları herhangi bir zorlukla karşılaşmadan oldukça kolay verebilirken, birçokları ise bir karar vermeden önce ya da karar verme esnasında güçlüklerle karşılaşır ve bazen profesyonel yardıma ihtiyaç duyarlar (Amir & Gati, 2006; Gati & Asher, 2001; Gati, Krausz ve Osipow, 1996). Bu güçlükler, eğer uygun şekilde çözümlenmezse, bireyin karar vermesini ya da kendisi için en uygun seçimde bulunmasını engelleyebilir. Bu nedenle bireylerin mesleki kararsızlığının belirlenmesi, yardıma ihtiyaç duyan genç yetişkinlere bu yardımın sağlanmasında en önemli adımlar arasında yer almaktadır (Amir & Gati, 2006). Dolayısıyla kariyer ile ilgili kararlar verirken bireyin karşılaştığı güçlükler olarak tanımlanan kariyer kararsızlığı (Chartrand, Rose, Elliot, Marmarosh ve Caldwell, 1993; Gati, Asulin-Peretz ve Fisher, 2012; Gati ve ark., 1996), karar verme

süreci öncesinde, süreç esnasında ve süreç sonrasında bireyin üstesinden gelmek zorunda olduğu bütün problemlere işaret etmektedir (Gati ve ark, 2011; Saka & Gati, 2007).

Kariyer kararsızlığı ile yapılan çalışmalarda kariyer kararsızlığının birçok nedeninden söz edilmektedir. Örneğin bireyler ilgi ve yetenekleri ayrışmadığı için kararsızlık yaşayabilirler ya da her alanda üstün bir potansiyele sahip olduklarında birden fazla alanda kendilerini ortaya koyma olanağı bulduklarından karar vermekte zorluk yaşayabilirler (Kuzgun, 2000). Gati ve Tal (2008) kararsızlığın nedeninin alternatifleri karşılaştırma sürecini içerdiğini ve insanların meslekleri tanımlamadaki güçlüklerinden kaynaklandığını belirtmektedirler. Bununla birlikte öz hakkında bilgi eksikliği ya da kişinin tercihlerini berraklaştırmadaki güçlükler, kariyer kararsızlığının temel nedenleri olarak vurgulanmaktadır (Gati et al., 1996). Ayrıca karar verme durumunda kendi kendilerine kalan bireylerin bazı durumlarda başkalarının onayına aşırı ihtiyaç duydukları ve onların rehberliğini etkin bir şekilde aradıkları ve öz güven problemi yaşadıkları belirtilmektedir (Sauermann, 2005). Bu durum kariyer karar vermede kişilik değişkenlerinin (örneğin öz yetkinlik) önemini vurgulamaktadır (Walsh, 2004).

Kariyer kararsızlığının ilişkili olduğu değişkenleri belirlemek amacıyla birçok çalışma yapılmıştır. Bu araştırmaların bir kısmında, akılcı olmayan inançlar ve mesleki olgunluk (Bacanlı, 2012; Hamamcı ve Çoban: 2007), öz saygı ve öz güven (Kishor, 1981; Santos, 2001) ve kaygı (Fuqua, Seaworth, & Newman, 1987; Öztemel, 2012) ile kariyer kararsızlığı arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Diğer bir kısım araştırmalarda ise, kariyer kararsızlığı ile öz yetkinlik (Betz et al., 1996; Creed, Patton, & Bartrum, 2004; Gati ve ark., 2011; Guay, Ratelle, Senécal, Larose, & Deschênes, 2006; Nota, Ferrari, Solberg, & Soresi, 2007; Taylor & Betz, 1983) ve kontrol odağı (Fuqua, Blum, & Hartman, 1988; Gati ve ark., 2011; Lee, Yu ve Lee, 2008; Santos ve Ferreira, 2012; Taylor, 1982) değişkenleri arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Bu çalışmada lise öğrencilerinin kariyer kararsızlıkları ile mesleki karar verme öz yetkinlik ve kontrol odağı değişkenleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Sosyal öğrenme kuramının öncülerinden olan Bandura'nın (1977, 1997) ortaya attığı ve

ilk olarak Hackett ve Betz (1981) tarafından meslek danışmanlığı alanına giren *kariyer karar verme öz yetkinliği* bireyin kariyer karar verme sürecinde kariyer görevlerini başarılı bir şekilde gerçekleştirebileceğinden emin olma hissinin derecesi olarak tanımlanmaktadır (Betz, Klein, & Taylor, 1996). Bir başka ifadeyle kariyer karar verme öz yetkinliği, mesleki (kariyer) gelişim sürecinde gerekli olan gelişim görevlerini ve eylemlerini gerçekleştirmek için bireyin yeteneklerindeki inanca odaklanmaktadır. Betz'e (2000) göre, yetkinlik inancı, hedef belirleme sürecindeki plan yapma, karar verme, istekli olma ve davranışa yönelme gibi açılardan mesleki ilgileri, amaçları, meslek seçimini ve performansı etkilemektedir. Ayrıca kariyer karar verme öz yetkinliği, kariyer karar vermeye nedensel bir öncül olarak görülmektedir. (Creed, Patton, ve Prideaux, 2006). Bir başka ifadeyle karar vermiş ve karar vermemiş olmanın nedensel bir öncülü olarak değerlendirilmektedir. Yapılan araştırmalar yetkinlik algısının öğrencilerin öğrenim görecekları alan seçimlerini ve meslek tercihlerini etkilediğini göstermektedir (Hackett ve Betz, 1989; Lent, Brown ve Larkin, 1984; O'brien, Martinez-Pons ve Kopala, 1999). Diğer bazı araştırmalarda da yüksek kariyer karar verme öz yetkinliğinin daha düşük kariyer kararsızlığı ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Betz et al., 1996; Creed ve ark., 2004; 2006; Gati et. al., 2011; Guay ve ark., 2006; Nota ve ark., 2007).

Kontrol odağı ise sonuçların bireyin kendi davranışları ve kişisel özelliklerine bağlı olacağı beklentisinin düzeyi (iç kontrol odağı) ya da sonuçların şans, kader ve güçlü başkalarının etkisine bağlı olacağı beklentisi (dış kontrol odağı) olarak tanımlanmaktadır (Rotter, 1990). Kariyer kararsızlığı bağlamında, çalışmalar daha fazla içsel kontrol odağının düşük kariyer kararsızlığıyla (Fuqua ve ark., 1988; Taylor, 1982), kariyer karar verme güçlükleriyle (Gati ve ark., 2011; Lease, 2004) ve düşük seçim kaygısı düzeyleriyle (Weinstein, Healy ve Ender, 2002) ilişkili olduğunu göstermektedir. Dış kontrol odağı hissinin artması, bireyin kendi kariyer karar verme becerisindeki güvenini sınırlandırmakta ve kariyer karar verme sürecini zorlaştırmaktadır (Peterson, Sampson, & Reardon, 1991).

Yukarıdaki açıklamalar ışığı altında bu çalışmada lise öğrencilerinin mesleki kararsızlıkları ile mesleki karar verme öz yetkinlik ve kontrol odağı arasındaki ilişkiler incelenmektedir. Mesleki kararsızlık ile öz yetkinlik ve kontrol odağı yurtdışı literatürde sıklıkla incelenmesine rağmen ülkemizde lise öğrencilerinin meslek gelişim sürecinde bu ilişkileri inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak birkaç deneysel ve uzunlamasına çalışmalarda mesleki kararsızlık ve mesleki karar verme öz yetkinlik ayrı ayrı değişkenler olarak ele alınmıştır (Bozgeyikli, 2005; Çakır, 2003; Kırdök, 2010; Yazıcıoğlu, 2008). Bu nedenle bu çalışmada, lise öğrencilerinin mesleki gelişimlerine ilişkin mesleki kararsızlık ile öz yetkinlik ve kontrol odağı arasında bir ilişki olup olmadığı ve öz yetkinlik ile kontrol odağının mesleki kararsızlığı ne düzeyde yordadığı araştırılmıştır. Ayrıca bu araştırmanın lise öğrencilerinin kariyer kararsızlığı ile mesleki karar verme öz yetkinlik ve kontrol odağı arasındaki ilişki örüntülerinin belirlenmesini ve kariyer kararsızlığının yapısını anlamamızı sağlayarak ilgili literatüre kuramsal katkılar getirmesi umulmaktadır. Bunun yanında bu araştırmanın sonuçlarının psikolojik danışmanların, kariyer kararsızlığı ile başa çıkmakta güçlük yaşayan danışanlarına yönelik hem bireysel hem de grupla mesleki psikolojik danışma yardımı götürürken danışanlarının mesleki karar verme öz yetkinlik ve kontrol odağını dikkate alıp almamaları konusunda kuramsal bilgiler sunması beklenmektedir.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Araştırmaya 282 öğrenci (168 kız, 114 erkek) katılmış ve yaşları 14-18 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 16.16 olarak bulunmuştur. Öğrencilerin % 13'ü (n=35) meslek seçimi ile ilgili okullarındaki rehber öğretmenlerden yardım aldıklarını, % 87'si (n=246) ise yardım almadıklarını (1 kişi yardım durumunu belirtmemiştir), % 75'i (n=211) bir mesleğe karar verdiklerini % 25'i (n=71) ise karar vermediklerini belirtmişlerdir.

Veri Toplama Araçları

Mesleki Karar Envanteri (MKE; Çakır, 2004): MKE lise öğrencilerin mesleki kararsızlık düzeylerini ölçmek için geliştirilmiştir. Envanterde mesleki kararsızlık, beş alt boyutta 30 madde ile değerlendirilmekte olup maddelere verilen cevaplar beş basamaklı Likert tipi bir dereceleme ölçeği halinde hazırlanmıştır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 150, en düşük puan ise 30'dur. Envanterden alınan düşük puan mesleki kararlılığı, yüksek puan ise mesleki kararsızlığı göstermektedir. Envanterin halihazır geçerliliğini saptamak için Mesleki Olgunluk Envanteri ile korelasyonu hesaplanmış ve korelasyon katsayısı -.68 olarak bulunmuştur. Envanterin Cronbach Katsayısı .85'dir. (Çakır, 2004).

Meslek Kararı Verme Yetkinlik Ölçeği (MKVYÖ; Bozgeyikli, 2004): MKVYÖ bireylerin meslek kararı vermede kendilerini yetkin görme düzeylerini belirlemek için geliştirilmiştir. 27 maddeden oluşan ve beşli derecelmeli Likert tipi bir ölçek olarak hazırlanan MKVYÖ'nün Cronbach Alpha (α) iç tutarlık katsayıları alt ölçekler için .81 ile .89 arasında değişmekte olup testin tamamı için .92 olarak bulunmuştur. Ölçekten elde edilen yüksek puan öz yetkinlik düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir (Bozgeyikli, 2004).

Kontrol Odağı Ölçeği (KOÖ; Dağ, 2002): Kırk yedi maddeden oluşan KOÖ, beşli derecelmeli (hiç uygun değil, pek uygun değil, uygun, oldukça uygun, tamamen uygun) Likert tipi olarak düzenlenen bir ölçek olup beş alt boyutu bulunmaktadır. KOÖ'nün güvenilirlik çalışmasında alt ölçeklerin iç tutarlık katsayıları (Cronbach alfa) .61 ile .87 arasında değişmekte olup tüm ölçeğin iç tutarlık katsayısı .92 olarak bulunmuştur. Ölçekten alınan yüksek puan dış kontrol odağına işaret etmektedir.

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formunda cinsiyet, yaş, okul türü, PDR yardımı alma durumu, karar durumu ve algılanan SED ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırmada öz yetkinlik ve kontrol odağının lise öğrencilerinin mesleki kararsızlıklarını yordayıp yordamadığı regresyon analizi ile incelenmiştir. Ayrıca

cinsiyet, okul türü, PDR yardımı alma, karar durumları ve SED'e göre mesleki kararsızlık arasındaki farklar *t* testi ve ANOVA ile analiz edilmiştir.

BULGULAR

Araştırma grubundaki lise öğrencilerinin MKE, MKVYÖ ve KOÖ'nin toplam puanlarına ilişkin aritmetik ortalamalar, standart sapmalar, bu çalışmada elde edilen güvenilirlik katsayıları (α) ve korelasyon katsayıları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. MKE, MKVYÖ ve KOÖ Puanlarına İlişkin Ortalama, Standart Sapma, Cronbach α Değerleri ve Değişkenler Arası Korelasyonlar

Değişkenler	\bar{X}	SS	α	1	2	3
1. MKE	74,52	24.63	.94	-	-.57*	.24*
2. MKVYÖ	101.35	16.90	.91		-	.28*
3. KOÖ	124.17	20.37	.84			-

*P<.001

Mesleki karar verme öz yetkinliği ile kontrol odağının mesleki kararsızlığı yordayıp yordamadığına ilişkin çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda regresyon modeline ilişkin bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. MKE Toplam Puanlarının Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Yordayıcı Değişkenler	B	SH	β	<i>t</i>	p
Satandart	142.365	11.523		12.220	.000
MKVYÖ	-.791	.075	-.543	-10.591	.000*
KOÖ	.099	.062	.082	1.598	.111

R=.57, R²=32, F_(2,279)=67.549, *p<.001

Tablo 2 incelendiğinde mesleki karar verme öz yetkinlik ve kontrol odağı (yordayıcı değişkenler) bir bütün olarak mesleki kararsızlık toplam puanlarını anlamlı şekilde yordamaktadır (Çoklu R=.57; R²=.33; F=67.549, p<.001). MKVYÖ puanları, MKE'nin puanlarına ilişkin toplam varyansın %32'sini açıkladığı görülmektedir. Tablo 2'de

görüldüğü gibi mesleki karar verme öz yetkinlik ($\beta=-.543$, $t=-10.591$, $p<.001$) ile mesleki kararsızlık arasında negatif bir ilişki bulunmakta, kontrol odağının ($\beta=.082$, $t=1.598$, $p>.05$) mesleki kararsızlık toplam puanlarının yordanmasında ise bir etkisi görülmemektedir.

Öğrencilerinin mesleki kararsızlık toplam puanlarının cinsiyet, okul türü, meslek seçimine ilişkin PDR yardımı alma, mesleğe karar verme durumu ve SED'e göre n değerleri, ortalamaları, standart sapma ve adları geçen değişkenlere göre mesleki kararsızlık toplam puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin t ve p değerleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin MKE Toplam Puanlarının Bağımsız Değişkenlere Göre Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri

	n	\bar{X}	SS	t	p	η^2
Cinsiyet						
Kız	168	71.87	24.69			
Erkek	114	78.41	24.13	2.20	.028*	.017
Okul						
Genel Lise	201	70.85	25.07			
Mesleki ve Teknik Lise	81	83.60	21.03	4.04	.000**	.055
PDR Yardımı Alma						
Evet	35	69.91	20.45			
Hayır	246	75.03	25.10	1.15	.249	.005
Karar Durumu						
Karar vermiş	211	68.15	23.65			
Karar vermemiş	71	93.41	16.52	8.33	.000**	.202
SED				F	p	η^2
Düşük	49	86.46	17.48			
Orta	69	69.63	21.05	39.636	.000**	.139
Yüksek	86	54.91	20.35			

* $p<.05$, ** $p<.001$

Tablo 3'te görüleceği üzere cinsiyet dikkate alındığında erkek öğrencilerin mesleki kararsızlıkları kız öğrencilerden ($t_{(280)}=2.20$, $p<.05$), okul türüne göre incelendiğinde mesleki ve teknik liseye devam eden öğrencilerin mesleki kararsızlıkları, genel liseye

devam eden öğrencilerden ($t_{(280)}= 4.04, p<.001$) ve bir mesleğe ya da hangi alanda öğrenim göreceklerine karar verip vermediklerine göre karar vermemiş öğrencilerin mesleki kararsızlıkları karar vermiş öğrencilerden ($t_{(280)}=8.33, p<.001$) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Ayrıca SED'e göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($F=39.636, p<.001$). Buna karşılık meslek seçimi ile ilgili PDR yardımı alıp almadıklarına göre öğrencilerin mesleki kararsızlıklarında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t_{(279)}=1.15, p>.05$).

Etki düzeyleri dikkate alındığında öğrencilerin karar durumlarının mesleki kararsızlık toplam puanları üzerinde yüksek düzeyde ($\eta^2=.202$) etkiye sahip olduğu görülmektedir. Buna karşılık okul türü ve cinsiyetin mesleki kararsızlık üzerinde sırasıyla $\eta^2=.055$, $\eta^2=.017$ olarak düşük düzeyde SED'in ise yüksek düzeyde ($\eta^2=.139$) bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırma, mesleki kararsızlık ile kariyer karar verme öz yetkinliği ve kontrol odağı arasındaki ilişkilerin örüntüsünü incelemeye odaklanmıştır. Bu bağlamda lise öğrencilerinin mesleki gelişimlerine ilişkin mesleki kararsızlık ile öz yetkinlik ve kontrol odağı arasında bir ilişki olup olmadığı ve öz yetkinlik ile kontrol odağının mesleki kararsızlığı ne düzeyde yordadığı araştırılmıştır. Ayrıca cinsiyet, okul türü, PDR yardımı alıp almama, karar durumları ve SED'e göre mesleki kararsızlıklarında fark olup olmadığı incelenmiştir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre araştırmaya katılan lise öğrencilerinin kariyer karar verme öz yetkinlikleri ve kontrol odağı birlikte mesleki kararsızlığa ilişkin toplam varyansın %32'sini açıklamıştır. Kontrol odağının mesleki kararsızlığın yordanmasında ise katkısı bulunmamıştır. Bu bulgu, mesleki kararsızlık ile mesleki karar verme öz yetkinlik ve kontrol odağı arasındaki ilişkilerin incelendiği araştırmalarda elde edilen bulgularla örtüşmektedir (örn., Lease, 2004; Lopez ve Ann-Yi, 2006). Niles, Erford, Hunt ve Watts (1997), mesleki ilgiyi, mesleki amaç belirlemeyi, mesleki olgunluğu ve

meslek seçimini etkileyen yetkinlik inancının (Betz, 2000), kariyer kararsızlığı ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Niles ve arkadaşlarının araştırma sonucunda elde ettikleri bulgulara göre mesleki karar verme yetkinliği düşük olan öğrencilerin içsel karar verme stilini sergiledikleri ve yüksek düzeyde mesleki kararsızlık yaşadıkları bulunmuştur. Benzer şekilde bu çalışmada elde edilen bulgular Guay ve arkadaşlarının (2006) yapmış oldukları araştırma bulgularıyla da tutarlılık göstermektedir. Üç yıllık bir izleme çalışması yapılan çalışmada genel olarak öz yetkinlik düzeyi yüksek olan bireylerin kariyer kararsızlıklarının düşük olduğu bulunmuştur. Ayrıca diğer bazı çalışmalarda da kariyer karar verme öz yetkinliğinin kariyer karar verme güçlükleriyle ve kariyer kararsızlığı ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Mau, 2000; Nota ve ark., 2007). Lent, Brown ve Hackett'a (1994, 1996) göre bireyler, akademik ve mesleki görevlerde doğrudan yaşantılar, model alma ve diğer kişilerden elde edilen geri bildirimler yoluyla yetkinlik ve sonuç beklentisi geliştirirler ve olumlu sonuç beklentisinde olan ve yetkinlik düzeyi yüksek olan bireyler, mesleklerle ilgili etkinliklere daha fazla ilgi gösterir. Böylece yetkinlik düzeyi yüksek olup mesleklerle ilgili etkinliklere daha fazla ilgi gösteren bireylerin güven duygusu gelişmekte, doğru ve isabetli mesleki karar verme olasılığı artmaktadır. Buna karşılık bireylerin güven eksikliği meslek kararında güçlük yaratan önemli bir faktör olup bireyin kararsızlığına neden olmaktadır. Sonuç olarak bu çalışmada elde edilen bulgular, mesleki karar verme öz yetkinliğinin kariyer kararsızlığını etkilediği yönündeki kuramsal görüşleri ve ampirik araştırmaları desteklediği ve kanıtlar sağladığı söylenebilir.

Bu çalışmada, kontrol odağının kariyer kararsızlığını yordayıcılığı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgu Lease'in (2004) yapmış olduğu çalışma ile tutarsızlık göstermektedir. Lease, dış kontrol odağının, kariyer karar verme güçlüklerinin hazırlık eksikliği, bilgi eksikliği ve tutarsız bilgi kategorilerinin her üçünün de önemli bir yordayıcısı olduğunu bulmuştur. Bununla birlikte kontrol odağının kariyer kararsızlığını yordayıcılığı istatistiksel olarak anlamlı olmasa da kariyer kararsızlığı ile düşük düzeyde ilişkili olduğu ($r=.24$) bulunmuştur. Bu bulgu Santos ve Ferreira'nın (2012) kariyer kararsızlığı ile kontrol odağının ilişkisini ($r=.30$)

inceledikleri araştırma ve Gati ve arkadaşlarının (2011) yaptıkları araştırmadaki bulgularla ($r=-.35$) benzerlik göstermektedir. Yine benzer şekilde Bacanlı'nın (2012) meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların alt boyutu olan dışsal kontrol ile kariyer karar verme güçlükleri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada elde edilen bulguyla da paralellik göstermektedir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlar, erkek öğrencilerin kariyer kararsızlıklarının kızlarınkinden daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bu bulgu toplumumuzda erkeklerden daha üst düzey ve prestijli meslekleri seçme beklentilerinin ergenlerde olumsuz yansımalarının bir sonucu olduğunu akla getirmektedir (Bacanlı, 2012; Yıldız, 2001). Bu bulgu Bacanlı'nın (2012) erkek öğrencilerin kariyer karar verme güçlüklerinin kızlarınkinden daha yüksek olduğunu bulduğu araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir. Bunun yanında Öztemel'in (2012) yapmış olduğu araştırmadaki bulgularla bu araştırmada bulgular tutarsızlık göstermektedir.

Bu araştırmada elde edilen sonuçlara göre meslek ve teknik liseye devam eden öğrencilerin kariyer kararsızlıkları akademik liseye (genel lise) devam eden öğrencilerden daha yüksek bulunmuştur. Bu bulgu Öztemel'in (2012) kariyer kararsızlığı ile kişisel kararsızlık ve kaygının ilişkisini incelediği araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Üniversiteye yerleştirme sınavında uygulanan katsayı uygulamasının kaldırılmış olması ve bunun sonucunda meslek ve teknik lise öğrencilerinin meslek seçimi ile ilgili seçeneklerinin artması onların karar vermesini güçleştirebilir ve kararsızlıklarını artırmış olabilir. Ayrıca araştırmada algılanan SED düştükçe kariyer kararsızlığı artmakta buna karşılık algılanan SED yükseldikçe kariyer kararsızlığı azalmaktadır. Bu bulgu yapılan bazı araştırmalardaki sonuçlarla benzerlik göstermektedir (örn., Lease, 2004).

Araştırmada ulaşılan sonuçlardan bir diğeri, meslek kararı vermemiş öğrencilerin kariyer kararsızlıklarının karar vermiş öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulgusudur. Bu bulgu karar durumlarına göre kariyer kararsızlığının incelendiği araştırmalarda ulaşılan sonuçları da desteklemektedir (Albion ve Fogarty, 2002; Bacanlı, 2012; Gati ve ark., 2011; 2012; Öztemel, 2012; Tien, 2005). Karar vermemiş bireylerin kariyer

kararsızlığının yüksek çıkması hem kendileri hem de çevresel faktörler hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları ile açıklanabilir. Yapılan bazı araştırmalarda kendileri, meslekler ve çevreleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmayanların daha fazla kariyer kararsızlığı yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla okul psikolojik danışmanları, bu bireylere kendileri ve meslekler hakkında bilgi sağlayarak kararsızlıklarını azaltmada yardımcı olabilirler. Ayrıca bir meslek ya da alan seçmeye karar vermemiş bireylerin kararsızlıklarının daha yüksek çıkması, kararsızlığı daha yaygın bir kişilik özelliği olarak aşırı genellemeleri ve yanlış yorumlamaları nedeniyle olabilir (Albion ve Fogarty, 2002). Bu nedenle kararsızlığı ele almada kişilik değişkenlerini de ele almak yararlı olabilir.

Kariyer danışmanlığı tipik olarak bireylerin kariyer karar verme becerilerini geliştirmek için bireylere yardım etmeye odaklanmaktadır (Flores ve ark., 2003). Bu çalışmada elde edilen sonuçlar düşünüldüğünde okul psikolojik danışmanları okulda gerçekleştirecekleri uygulamalarla lise öğrencilerinin öz yetkinliklerini geliştirmelerine yardım etmenin yanında onların kariyer hedeflerini netleştirmelerine de yardım etmelidirler. Dahası okul psikolojik danışmanları öğrencilerin kariyer kararsızlığını doğrudan bir problem olarak düşünmeli ve rehberlik etkinliklerini kariyer kararsızlığını azaltacak şekilde planlamalıdır. Böylece kariyer kararsızlığını azaltmada önemli bir adım atılmış olacaktır. Bu çalışmanın, literatüre, kariyer kararsızlığı ile kariyer karar verme öz yetkinlik ve kontrol odağı arasındaki nedensel ilişkiyi açıklığa kavuşturmada önemli bir katkı sağladığı düşünülmektedir. Ayrıca meslek rehberliği ve danışmanlığı alanında kariyer kararsızlığı ile ilgili uygulamalı çalışmalara ilişkin bilgi sağlamaktadır. Gelecek çalışmalar benzer örneklem gruplarında kariyer kararsızlığının öncüllerinin neler olduğunu tanımlamaya yönelik olmalıdır. Kariyer kararsızlığını azaltmak okul psikolojik danışmanları ve mesleki karar verme sürecine yardım uygulamaları için en temel hedef olması son derece önemlidir. Bu nedenle bireyin kariyer kararsızlığında bilgi yetersizliğinin önemli bir faktör olduğu (Lease, 2004) gerçeğinden hareketle meslek rehberliği ve danışma uygulamaları benlik, meslekler ve çalışma dünyası ile

ilgili bilgiyi somutlaştırmaya ve kariyer karar verme becerilerini geliştirmeye odaklanmalıdır.

Bunların yanında bu araştırmanın bazı sınırlılıklarından söz edilebilir. Birincisi her sınıf düzeyinde yeterli sayıda bireye ulaşamadığından sınıf düzeyleri açısından öğrencilerin kariyer kararsızlıklarında fark olup olmadığı incelenememiştir. Bu nedenle gelecekte yapılacak araştırmalarda yeterli sayıda tüm sınıf düzeylerinde öğrenciye ulaşarak araştırmanın tekrarlanması önerilmektedir. İkincisi, araştırmada karar durumları “hangi alanda eğitim göreceğinize ya da hangi mesleği seçeceğinize karar verdiniz mi?” şeklinde bir soru sorularak belirlenmeye çalışılmıştır. Her ne kadar araştırmalarda karar durumları tek bir soru ile belirlenmeye çalışılsa da (Örn., Bacanlı, 2012; Saka ve Gati, 2008; Öztemel, 2012) karar durumlarını belirlemede Marcia'nın kimlik statülerinin kullanılması yararlı olabilir. Son olarak, kariyer kararsızlığının yapısını anlamak için kariyer kararsızlığının öncülleri olabilecek başka değişkenlerin de (örn., meslek değerleri, çalışma anlayışı, bağlanma, mükemmelliyetçilik, akademik erteleme) incelenmesinde yarar vardır.

KAYNAKLAR

- Amir, T., & Gati, I. (2006). Facets of career decision-making difficulties. *British Journal of Guidance and Counselling*, 34, 483–503.
- Bacanlı, F. (2012). Kariyer karar verme güçlükleri ve meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların ilişkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 86-95.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84, 191-215.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W. H. Freeman.
- Betz, N. E. (1992). Career assessment: A review of critical issues. In S. D. Brown & R. W. Lent (Eds.), *Handbook of counseling psychology*, (pp. 453-484). New York, NY: John Wiley.
- Betz, N. E. (2000). Self-efficacy theory as a basis for career assessment. *Journal of Career Assessment*, 8 (3), 205-222.

- Betz, N. E., Klein, K. L., & Taylor, K. M. (1996). Evaluation of a short form of the career decision making self-efficacy scale. *Journal of Career Assessment, 4*, 47–57.
- Bozgeyikli, H. (2004). Meslek kararı verme yetkinlik ölçeğinin geliştirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11*, 221-234.
- Bozgeyikli, H. (2005). *Mesleki grup rehberliğinin ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin meslek kararı vermede kendilerini yetkin görme düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Chartrand, J. M., Rose, M. L., Elliot, T. R., Marmarosh, C., & Caldwell, C. (1993). Peeling back the onion: Personality, problem solving, and career decision making style correlates of career indecision. *Journal of Career Assessment, 1*, 66-82.
- Cohen, C. R., Chartrand, J.M., & Jowdy, D. P. (1995). Relationships between career indecision subtypes and ego identity development. *Journal of Counseling Psychology, 42*, 440–447.
- Creed, P. A., Patton, W., & Bartrum, D. (2004). Internal and external barriers, cognitive style, and the career development variables of focus and indecision. *Journal of Career Development, 30*, 277–294.
- Creed, P., Patton, W. and Prideaux L. A. (2006). Causal relationship between career indecision and career decision-making self-efficacy : A Longitudinal cross-lagged analysis. *Journal of Career Development, 33*, 47-65.
- Çakır, M. A. (2003). *Bir Mesleki Grup Rehberliği Programının Lise Öğrencilerinin Mesleki Kararsızlık Düzeylerine Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çakır, M. A. (2004). Mesleki karar envanterinin geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37(2)*, 1-14.
- Dağ, İ. (2002). Kontrol odağı ölçeği (KOÖ): Ölçek geliştirme, güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi, 17(49)*, 77-90.
- Flores, L.Y., Scott, A.B., Wang, Y.-W., Yakushko, O., McCloskey, C.M., Spencer, K.G., et al. (2003). Practice and research in career counseling and development. *Career Development Quarterly, 52*, 98–131.
- Fuqua, D. R., Blum, C. R., & Hartman, B. W. (1988). Empirical support for the differential diagnosis of career indecision. *Career Development Quarterly, 36*, 364–373.
- Fuqua, D. R., Seaworth, T. B., & Newman, J. L. (1987). The relationship of career indecision and anxiety: A multivariate examination. *Journal of Vocational Behavior, 30*, 175–186.

- Gable, R. K., Thompson, D. L., & Glanstein, P. J. (1976). Perceptions of personal control and conformity of vocational choices as correlates of vocational development. *Journal of Vocational Behavior*, 8, 259-267.
- Gati, I., & Asher, I. (2001). The PIC model for career decision making: Prescreening, In-depth exploration, and Choice. In F. T. L. Leong & A. Barak (Eds.), *Contemporary models in vocational psychology* (pp. 7-54). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Gati, I., Gadassi, R., Saka, N., Hadadi, Y., Ansenberg, N., Friedmann, R., Asulin-Peretz, L., (2012). Emotional and personality-related aspects of career decision-making difficulties: Facets of career indecisiveness. *Journal of Career Assessment*, 19, 3-20.
- Gati, I., Krausz, M., & Osipow, S. H. (1996). A taxonomy of difficulties in career decision-making. *Journal of Counseling Psychology*, 43, 510-526.
- Gati, I., Saka, N., & Krausz, M. (2001). "Should I use a computer-assisted career guidance system?" It depends on where your career decision-making difficulties lie. *British Journal of Guidance and Counselling*, 29, 301-321.
- Gati, I. & Tal, S. (2008). Decision-making models and career guidance. In J. Athanasou, & R. Van Esbroeck (Eds.), *International handbook of career guidance* (pp. 157-185). Berlin, Germany: Springer.
- Guay, F., Ratelle, C. F., Senécal, C., Larose, S., & Deschênes, A. (2006). Distinguishing developmental from chronic career indecision: Self-efficacy, autonomy, and social support. *Journal of Career Assessment*, 14, 235-251.
- Hackett, G. ve Betz, N. E. (1981). A self-efficacy approach to the career development of women. *Journal of Vocational Behavior*, 18, 326-339.
- Hackett, G., ve Betz, N. E. (1989). An exploration of the mathematics self-efficacy/mathematics performance correspondence. *Journal of Research in Mathematics Education*, 20, 261-273.
- Hamamcı, Z. ve Çoban, (2007). Mesleki olgunluk ve mesleki kararsızlığın akılcı olmayan inançlarla ilişkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 3(27), 31-42.
- Hamamcı, Z. ve Hamurlu, M. K. (2005). Anne babaların meslek gelişimine yardımcı olmaya yönelik tutumları ve bilgi düzeylerinin çocuklarının mesleki kararsızlıkları ile ilişkisi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(10), 55-69.
- Kesici, Ş., Hamarta, E. & Arslan, C. (2007). Mesleki karar verme zorlukları ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 329-342.

- Kırdök, O. (2010). *Bilişsel bilgiyi işleme yaklaşımına göre geliştirilen mesleki karar verme programının sınanması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kishor, N. (1981). The effect of self-esteem and locus of control in career decision-making of adolescents in Fiji. *Journal of Vocational Behavior, 19*, 227–232.
- Kuzgun, Y. (2006) *Meslek rehberliği ve danışmanlığına giriş*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Lease, S. H. (2004). Effect of locus of control, work knowledge, and mentoring on career decision-making difficulties: Testing the role of race and academic institution. *Journal of Career Assessment, 12*, 239–254.
- Lee, S. H., Yu, K. and Lee, S. M. (2008). A typology of career barriers. *Asia Pacific Education Review, 9*(2), 157-167.
- Lent, R. W., Brown, S. D., ve Larkin, K. C. (1984). Relations of self-efficacy expectations to academic achievement and persistence. *Journal of Counseling Psychology, 31*, 356-362.
- Lopez, F. G. & Ann-Yi, S. (2006). Predictors of career indecision in three racial/ethnic groups of college women. *Journal of Career Development, 33*(1), 29-46.
- Mau, W. C. (2000). Cultural differences in career decision-making styles and self-efficacy. *Journal of Vocational Behavior, 57*, 365–378.
- Niles, S. G., Erford, B. T., Hunt, B., ve Watts, R. H. Jr. (1997). Decision-making styles and career development in college students. *Journal of College Student Development, 38* (5), 479-488.
- Nota, L., Ferrari, L., Solberg, V. S. H., & Soresi, S. (2007). Career search self-efficacy, family support, and career indecision with Italian youth. *Journal of Career Assessment, 15*, 181–193.
- O'Brien, V., Martinez-Pons, M., ve Kopala, M. (1999). Mathematics Self-efficacy, ethnic identity, gender, and career interests related to mathematics and science. *Journal of educational Research, 92* (4), 231-236.
- Osipow, S. H., Walsh, W. B., & Tosi, D. J. (1980). *A survey of counseling methods*, Homewood, IL: The Dorsey Press.
- Öztemel, K. (2012). *The investigation of career indecision of high school students: Personal indecisiveness and anxiety as predictors of career indecision*. Paper presented at the International Counseling and Education Conference (ICEC 2012), İstanbul, Turkey, May 3-5.
- Peterson, G. W., Sampson, J. P., Jr., & Reardon, R. C. (1991). *Career development and services: A cognitive approach*. Pacific Grove, California: Brooks/Cole.
- Rotter, J. B. (1990). Internal versus external control of reinforcement: A case history of a variable. *American Psychologist, 45*, 489–493.

- Saka, N. & Gati, I. (2007). Emotional and personality-related aspects of persistent career decision-making difficulties. *Journal of Vocational Behavior*, 71, 340-358. doi:10.1016/j.jvb.2007.08.003
- Santos, P. J. (2001). Predictors of generalized indecision among Portuguese secondary school students. *Journal of Career Assessment*, 9, 381-396.
- Santos, P. J. and Ferreira, J. A. (2012). Career decision statuses among portuguese secondary school students: A cluster analytical approach. *Journal of Career Assessment* (in press).
- Sauermann, H. (2005). Vocational choice: A decision making perspective. *Journal of Vocational Behavior*, 66, 273-303.
- Saunders, D. E., Peterson, G. W., Sampson, J. P. and Reardon, R. C. (2000). Relation of depression and dysfunctional career thinking to career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 56, 288-298.
- Super, D. E. (1980). A life-span, life-space approach to career development. *Journal of Vocational Behavior*, 16, 282-298.
- Taylor, K. M. (1982). An investigation of vocational indecision in college students: Correlates and moderators. *Journal of Vocational Behavior*, 21, 471-476.
- Taylor, K. M., & Betz, N. E. (1983). Applications of self-efficacy theory to the understanding and treatment of career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 22, 63-81.
- Tinsley, H. E. (1992). Career decision making and career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 41, 209-211.
- Yazıcıoğlu, A. (2008). *İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin mesleki karar düzeylerinin incelenmesi: Uzunlamasına bir çalışma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Yıldız, Ş. (2001). *Kişilik ve mesleki seçim arasındaki ilişki ve bir uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Walsh, W. B. (2004). Vocational psychology and personality. In B. Schneider & D. B. Smith (Eds.), *Personality and organizations* (pp. 141-161). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Weinstein, F. M., Healy, C. C., & Ender, P. B. (2002). Career choice anxiety, coping, and perceived control. *Career Development Quarterly*, 50, 339-349.

SUMMARY

It is one of the most significant activities in an individual's life that one makes a decision about the course of one's life. Almost in all phases of life, individuals are faced with the obligation to make a decision. Not all decisions are very important, for sure; however, there are some decisions which may be of great importance for the individual, which can be an indicator for life. If a person gets confused about the choices, even though he/she is at the age to make a career decision and changes his/her decisions often - is unable to confirm his/her career decision - it can be said that he/she is having career indecision (Kuzgun, 2006). It has been one of the most important research subjects in career psychology that the difficulties that discourage individuals in the career decision making process are determined and career indecision is handled by understanding career indecision dynamics (Germeijs & De Boeck, 2002). Therefore, The purposes of this study is to examine whether career decision making self efficacy and locus of control predict high school students' career indecision or not, and to compare career indecision of high school student according to gender, school type, decision status and perceived social-economic status. The study group consisted of 282 (168 girls and 114 boys) high school students. Their ages ranged 14 years to 18 years. In this study, Career Decision Inventory (Çakır, 2004), Career Decision Making Self Efficacy Scale (Bozgeyikli, 2004), and Locus of Control Scale (Dağ, 2002) were used. Multiple Regression analysis, t test, and ANOVA are used to analyze data. The results of this study indicated that career decision making self efficacy and locus of control scale predicted for a significant proportion of the variance (30 %) of the career indecision scores. The career decision making self efficacy is powerful predictors of the career decision making difficulties ($\beta=-.543$, $t=-10.592$, $p<.001$). It is found that there are significant differences in career indecision of the high school students according to the gender ($t=2.20$, $p<.05$), school type ($t=4.04$, $p<.001$), decision status ($t=8.33$, $p<.001$), and perceived social-economic levels ($F=39.636$, $p<.001$). This study focused on deepening the understanding pattern of relationships between career indecision and career decision making self efficacy and locus of control. The results have shown that

career decision making self-efficacy is an important predictor of the career indecision. This finding supported the results of former research (Lease, 2004; Lopez ve Ann-Yi, 2006). Also it is found that there are significant differences in career indecision of the high school students according to the gender, school type, decision status, and perceived social-economic levels. These findings have supported findings in pervious researches (i.e. Albion ve Fogarty, 2002; Bacanlı, 2012; Gati et al., 2011; 2012; Lease, 2004; Öztemel, 2012; Yıldız, 2001).